

ویژگی های تعلیم و تربیت اسلام (۹): محیط خانواده

پدیدآورنده (ها) : حسنی، علی اکبر

فلسفه و کلام :: نشریه درسهای از مکتب اسلام :: تیر ۱۳۹۱، سال ۳۲ - شماره ۴

از ۶۴ تا ۵۱ آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/66222>

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالبینوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

علی اکبر حسینی

محیط خانواده

نخستین آموزشگاه

با توجه به اثرات جنگ تحمیلی و جنایات و اعمال وحشیانه دشمن خونخوار، مسئلهٔ یتیمان و دستوره‌های اسلام در این زمینه بیش از هر زمان دیگر مطرح است.

نخستین مدرسه:

محیط خانواده، مدرسهٔ فوق‌العاده‌ای است که می‌تواند استعداد های درونی اطفال را به‌رواند و به آنها درس عبرت و شخصیت و رشادت، و شهامت، بخشش و سخاوت، راستگویی و عفاف، امانت داری و بزرگ منشی بیاموزد، با هر عکس صفات زشت و ردیلت و انحراف و انحراف و تربیت غلط را، یاد دهد.

علت اینکه مسئولیت پدر و مادر در تعلیم و تربیت فرزندان، حتی از مدرسه و محیط اجتماع و دانشگاه بیشتر است و در روایات اسلامی زیاد روی آن تکیه شده است:

۱. نخست آنکه آغاز تربیت و شکل‌گیری کودکان در خانه است.

۲. سپس بخاطر آنست که بیشتر اوقات کودکان در خانه می‌گذرد و برآورد زیر، گویای

این حقیقت است:

"علمای تربیت و تعلیم با بررسی های خود، ساعتی که کودکان تا سن ۱۱ سالگی زندگی می‌کنند ۹۵ هزار ساعت برآورد کرده‌اند که تنها ۵ هزار ساعت آنرا در مدرسه و در حدود همین مقدار را با خویشان و بستگان و... می‌گذرانند، و بقیه‌اش در کنار پدر و مادر در خانه

می گذراند، یعنی در واقع ۸۵ هزار ساعت از زندگی ۱۱ ساله اش را در خانه و در کنار پدر و مادر می باشد و آنچه که باید بیاموزد، می تواند بیاموزد، و بهر شکل که بخواهد می تواند او را به همان شکل در آور د، به همین جهت به این کانون آموزشی اهمیت زیاد داده شده است.

اینک به بیان امام علی (ع) توجه فرمائید:

علی (ع) که بی شک نمونه کاملی از یک انسان کامل و شخصیت والای بشری می باشد و خود معلم بشریت، در تمام صفات کمال است و عظمت و مقام او مورد اعتراف همگان، از دوست و دشمن، مسلمان و غیر مسلمان می باشد، خود به پرورش درکنار این مدرسه مهم و معلم بزرگ خانوادگی خویش اعتراف دارد.

او از کودکی در خانه پیامبر (ص) و در کنار آنحضرت بوده است که می گوید: «شما قرابت مرا با پیامبر و منزلت و مقام مخصوصی که در نزد آنحضرت داشتم، بخوبی می دانید. کودک خرد سالی بودم که پیامبر مرا در دامان خود می نشانید، و در آغوشم می گرفت و به سینه خود می چسبانید. گاهی مرا در بستر خود می خوابانید. از مودت، صورت به صورت من می سائید و مرا به استنشام بوی لطیف خود، و امی داشت. برای من هر روز از سجایای اخلاق پسندیده خود، پرچمی می افراشت، و امر می فرمود تا عملاً از اخلاق آن حضرت پیروی کنیم»^۱

پس علی (ع) علاوه بر داشتن پدر و مادر خوب، واحداً دنیکی، و وراثت شایسته، کمالات خویش را در دوران کودکی و در محیط خانوادگی و از معلمی چون پیامبر (ص) آموخته است!

قبل از بررسی کامل اهمیت خانواده در امور تربیت، لازم است مسئولیت ما و جامعه، انقلابی مارا درباره یتیمان، بویژه بازماندگان جنگ و فرزندان شهدا، اهمیت بیشتری بدهیم.

* * *

مسئولیت ما در برابر کودکان یتیم:

اگر چه ای پدر خود را از دست داد، یا پدر قدرت مالی نداشت، تأمین نیازمندیهای او بعهده پدر بزرگ است، و اگر او هم نبود، مادر یا پدر مادر عهده دار مخارج اوست، و در غیر این صورت، جامعه و انسانها و مسلمانان و دولت، مسئول تربیت آنان هستند، و به هیچ وجه نباید کودکی ضایع شود و به سیرانحراف و گمراهی و پلیدی بیفتد. قرآن کریم سفارش فراوانی درباره یتیمان دارد:

درسوره بقره آیه ۲۲ می خوانیم: "درباره یتیمان از تو سؤال می کنند، بگو اصلاح آنان نیکوتر و بهتر است. با آنان آمیزش و رفتاری برادرانه داشته باشید."

در آیه ۶ و ۹ سوره (والضحی) می خوانیم که خداوند به پیامبر (ص) فرمود: "آیا ترا

یتیم نیافتیم که در پناه خود جای دادیم، پس توهم، یتیمان را هرگز میازار" *الم یجدک یتیمًا* *فاوی... فاما الیتیم فلا تقهر...*"

خداوند در سرزنش انسانهای خطاکار می فرماید: "بل لا تکرهون الیتیم ولا تحاضون علی طعام المسکین": «چنین نیست چون او هرگز یتیم نوازی نمی کند و فقیر را به سفره^۴ طعام خویش با میل و رغبت نمی نشاند» (فجر/۱۷ و ۱۸)

و در سوره "ماعون" درباره "تکذیب گران قیامت، این چنین می فرماید: «ای پیامبر آیا ندیدی آنکس را که روز جزا (وقیامت) را انکار می کند، این همان شخصی است که یتیم را از خود دور می کند، و او را به قهر می راند!» *فذلک الذی یدع الیتیم*

تربیت یتیم در آغوش خانواده:

اسلام اصرار دارد که مسلمانان و جامعه اسلامی با یتیمان مثل فرزند خویش رفتار کنند، و او را در آغوش خانواده^۵ خویش تربیت نمایند، تا هم غبار کدورت و زنگار یتیمی از دل و روح او زدوده شود، و هم احساس غربت و جدایی از جامعه نکند.

ساختن "پرورشگاهها و دارالایتام"، هر چند مفید و لازم است، ولی هرگز جای آغوش خانواده را نمی گیرد، و کمبودهای عاطفی و احساسی کودکان یتیم را برطرف نمی سازد. ملت شهید پرور انقلابی ما این وظیفه سنگین را در هنگام انقلاب و جنگها و از دست دادن سرپرستهای خانواده، بویژه در این جنگ تحمیلی، بیشتر احساس می کند.

پیامبر (ص) می فرماید: «بهترین خانه های شما، خانهای است که یتیمی در آن مورد احسان و عطفوت قرار گیرد، و بدترین خانه ها آنست که در آن یتیمی بد رفتاری شود»^۲

و نیز فرمود: "من عال یتیمًا حتی یتغنی او جب الله بذلک الجنة"^۳ «کسی که یتیمی را در خانه اش نگهداری کند و سرپرستی نماید تا که غنی و بی نیاز شود و دوران کودکی اش سپری گردد، خداوند به خاطر این عمل، بهشت را برای او واجب می کند»

علی (ع) درباره یتیمان به فرزندانش وصیت می کند که: «از خداوند بترسید درباره یتیمان، در غذای آنان مسامحه نکنید» *اللله، اللله، اللله فی الایتام فلا تمثوا فواهم*^۴

پیامبر (ص) و یتیمان:

پیامبر اسلام (ص) می فرمود: "انا و کافل الیتیم کبائین فی الجنة، ان اتقی الله"^۵

«من و سرپرست یتیمان مثل این دو انگشت در بهشت در کنار هم قرار داریم...»^۵

در رابطه با همین مضامین عالی روایات اسلامی است که سعدی می گوید:

غبارش بیفشان و خارش بکن
 مده بوسه بر روی فرزند خویش
 بلرزد همی چون بگیرد یتیم
 تودر سایه خویشتن پرورش

پدر مرده را سایه بر سر فکن
 چه بینی یتیمی سرافکنده پیش
 الاتا نگرید که عرش عظیم
 اگر سایه‌ای خود برفت از سرش

پیامبر اسلام (س) در هنگام عبور از کوچه های مدینه ، بچه هائی را در حال بازی دید و در کنار آنان کودکی را دید که می گریست . حضرت فرمود : چرا گریه می کنی ؟ و با بچه های بازی نمی کنی ؟ گفت : پدرم در جنگ کشته شده ، مادرم با دیگری ازدواج کرده است ، اموال ماتلف شده است ، نه لباس دارم و نه خانه ، اینها همه چیز دارند و خوشحالتند و بازی می کنند ، ولی من نه . . .

پیامبر (ص) با نوازش خاصی فرمود : آیا دوست داری که من بجای پدرت و فاطمه به جای خواهرت و علی (ع) عمویت و حسن و حسین (ع) بجای برادرانت باشم ؟ گفت : چرا . پیامبر (ص) او را به منزل برد و لباس نو پوشانید و به او غذاداد ، سپس همان بچه با خوشحالی به پیش بچه های بازگشت و با بچه های دیگر بازی می کرد و افتخار می کرد که من پدری چون پیامبر (ص) و خواهری چون فاطمه (ع) و عموشی چون علی (ع) و برادرانی چون حسن و حسین (ع) دارم . بچه های دیگر بحال از غبطه می خوردند و آرزو داشتند چون او باشند . . . ۶

علی (ع) و یتیمان :

رفتار علی (ع) در مهربانی با یتیمان مشهور است . در زمان حکومت علی (ع) مقداری عسل از بیت المال آورده بودند ، حضرت دستور داد یتیمان را حاضر کردند ، و در هنگام تقسیم عسل برای مردم و مستحقان ، خود شخصا عسل بدهان یتیمان می گذاشت !
 "حبیب بن ثابت" می گوید : پرسیدم چرا چنین می کنید ؟ فرمود : امام پدر یتیمان است ، عسل به دهانشان می گذارم تا بجای پدران از دست رفته آنان عطوفت پدری کرده باشم ۷ .
 و نیز آنحضرت فرمود : ((یتیم را آنچنان تربیت کن که فرزندت را تربیت می کنی . . .)) ۸

پرورش دینی :

از وظایف اولیه پدر و مادر پرورش مذهبی کودک است ، و باید آنرا با بینش قرآنی و اسلامی بار آورند و به او بچمانند که این جهان خدا و آفریدگاری قادر و توانا دارد که در همه جا حاضر و ناظر بر همه موجودات است ، و او نیز بنده ای از بندگان خدا ، و آفریده ای از میلیاردها آفریده اوست ، و هرگز و لحظه ای از فراختای قدرت الهی نمی تواند بگیرد ، و سرانجام بازگشت او و همه انسانها ، بسوی اوست . پس نباید دچار غرور و نخوت و یا انحراف گردد و عمرش را به سیهوده و بطلالت بگذراند .

در این دوره بیشتر باید از عواطف و احساسات ظریف کودک برای توجه به خدا استفاده کرد، از زیبایی گل و محبت مادر، و اینکه خدا این زیبایی را به گل و این محبت را به مادر داده است، و او را بخدای مهربان راهنمایی کرد و . . . اگر کودک و نوجوان با این بینش قرآنی تربیت شد، همواره در برابر خالق خاضع و در برابر مخلوق رثوف و متواضع خواهد بود.

قرآن چنین می‌فرماید: «در حقیقت پیروز و رستگار مومنانی هستند که در نمازشان خاضع و خاشع‌اند» ۹

متواضعان و خاشعان را بشارت بده، آن‌انکه چون خدا را یاد می‌کنند، دل‌هایشان می‌لرزد ۱۰
 هرگاه آیات رحمت برایشان تلاوت می‌شود، با گریه از روی اخلاص، سر بر خاک می‌نهند و سجده می‌کنند.

وقتی که روان و فکر کودک و نوجوان با این نوع آگاهی و عقیده بخدا مانوس شد، هرگز ره ناحق نمی‌پوید. او وقتی که فهمید که همه جن و انس و موجودات برای عبادت خدا خلق شده‌اند، عبادتی که موجب سعادت و تکامل واقعی همه انسانهاست.

«وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون» ۱۱: «ماجن و انس را جز برای پرستش خود نیافریدیم»، خود نیز راه عبادت و بندگی خدا در پیش می‌گیرد و از عبادت روی گردان نمی‌شود.

عدالت در محبت:

از وظایف والدین پرورش روح، عدالت و محبت در بین فرزندان است، و اخلاق و رفتار آنان باید در پرورش این روحیه کمک کند، و هرگز با تبعیض ناروا و بی‌عدالتی خود آنان را در مسیر غیر عدل وارد نسازند. پیامبر اسلام (ص) فرمود: «خداوند دوست دارد که عدالت را در بین فرزندان خود حتی در بوسه زدن برگزیده‌آنان رعایت فرمائید» ۱۲

و نیز آنحضرت فرمود: «بهنگام محبت و عطا و بخشش و کمک مالی به فرزندان خود، به عدالت رفتار کنید، چنانچه دوست دارید آنان در بین شما به نیکی و مهربانی رفتار کنند» ۱۳

مواظب رفتار خود باشید:

رفتار پدر و مادر نزد کودک آنچنان در روح لطیف او اثر می‌گذارد که هرگز از لوح ذهنش و زوایای روانش پاک نشدنی نیست، و گوشتی کودک نوار ضبط و فیلم حساس و متحرک و جان‌داری است که همه چیز را ضبط می‌کند و از اوضاع و حوادث و حرکات و رفتار پیرامونش، فیلم می‌گیرد و عکس برمی‌دارد، و همین‌ها در زندگی آینده‌اش بتدریج به صحنه می‌آید و راهنما و راهبر او در زندگی می‌گردد. پس بهمین جهت هم باید بسیار مواظب و مراقب بود که حرکات

و رفتار و گفتار مانسبت به او بدآموز نباشد و سبب انحراف اخلاقی او در آینده اش نگردد .
 علی (ع) در رابطه با همین نقش پذیری کودک می فرماید :
 "رحم الله عبداً كان ولده على بره بالاحسان اليه والتألف له وتعليمه وتأديبه" ۱۴
 ((رحمت خداوند بر بنده ای که درباره نیکی و نیکوکاری فرزندش رایاری می دهد و به او احسان می نماید ، و چون کودکی رفیق دوران کودکی او باشد - او را تعلیم و تأدیب می نماید-))
 امام رضا (ع) فرمود : "واجعل معاشرتك مع الصغير والكبير" : ((با تمام اطفال و بزرگان ، به نیکی معاشرت نمائید)) و کودک را نزن بلکه با او قهر کن ولی زیاد طول نده ۱۵

-
- ۱ . نهج البلاغه ملافتح الله ص ۴۰۶
  - ۲ . مستدرک ج ۱ ص ۱۴۸
  - ۳ . تحف العقول ص ۱۹۸
  - ۴ . نهج البلاغه ص ۲۷۰
  - ۵ . بحار الانوار ج ۷۸ ص ۳۴۴
  - ۶ . الدين في القصة ص ۵۴
  - ۷ و ۸ - بحار ج ۸۷ ص ۳۴۴
  - ۹ . سوره مؤمنون آیه ۲
  - ۱۰ و ۱۱ . سوره حج آیات ۳۴ و ۳۵
  - ۱۲ . ان الله تعالى يحب ان تعدلوا بين اولادكم حتى في القبلة .
  - ۱۳ . اعدلوا بين اولادكم بالحب كما تحبون ان يعدلوا بينكم في البر واللفظ . . . . .
  - ۱۴ . غرر الحكم ص ۴۷۰
  - ۱۵ . قال ابو الحسن : لا تضربه واهجره ولا تظلم . . . بحار الانوار ج ۲۳ ص ۱۱۴

پاورقیهای مقاله منادی وحدت

- ۱ . مجموعه اسناد و مدارک ص ۱۵۸ تا ۱۶۳
- ۲ . لازم بتذکر است که از نظر ما اجتماع ضدین و ارتفاع نقضین محال است ، ولی گویا نویسنده نامبرده می خواهد بگوید شاید در عالم ذهن می توان اجتماع ضدین و یا ارتفاع نقضین را تصور کرد ، اما تصور تحقق وحدت و همبستگی مکتبی در شعاعی چنان وسیع که حزب الوطن در کوتاهترین مدت ممکن بوجود آورد ، و حتی در ذهن غیر ممکن بنظر می رسد .
- ۳ . سید جمال الدین حسینی پایه گذار نهضت های اسلامی ص ۸۶
- ۴ . سید جمال الدین حسینی ص ۸۴ و ۸۳

